

การจัดการความรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง
จากสื้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษา บ้านแม่คองซ้าย อำเภอเชียงดาว
จังหวัดเชียงใหม่*

Knowledge Management and Product Development in Karen
Weaving using Natural Dyes: A Case Study of Ban Mae
Khong Sai, Chiang Dao District, Chiang Mai Province

ปัลลิดา ระมิงวงศ์

Palinda Ramingwong

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Chiang Mai Rajabhat University, Thailand

E-mail: palinda@g.cmru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาการย้อมผ้าและทอผ้าของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้าย 2) จัดการความรู้ภูมิปัญญาการย้อมผ้าด้วยสื้อมธรรมชาติและทอผ้าของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้าย และ 3) พัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากสื้อมธรรมชาติของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้ายบนฐานของอัตลักษณ์ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วม เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลหลักคือสตรีกะเหรี่ยง 5 คน จากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจบริบทชุมชน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการอบรมเชิงปฏิบัติการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์ (A-I-C)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความรู้เรื่องการย้อมผ้าและทอผ้าของบ้านแม่คองซ้ายเป็นความรู้แบบฝังลึกที่มีการถ่ายทอดความรู้จากแม่สู่ลูกสาว ในอดีตเคยมีการย้อมสีฝ้ายธรรมชาติจากพืชที่หาได้ในชุมชนโดยใช้พันธุ์ไม้ที่หาได้รอบชุมชน แต่ปัจจุบันนิยมใช้ฝ้ายย้อมเคมีที่ซื้อมาเพื่อทอเป็นย้อมและเครื่องแต่งกายไว้ใช้เองและจำหน่ายเนื่องจากสะดวกกว่า

*ได้รับบทความ: 8 พฤศจิกายน 2566; แก้ไขบทความ: 2 สิงหาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 15 สิงหาคม 2567

Received: November 8, 2023; Revised: August 2, 2024; Accepted: August 15, 2024

2. จากแนวทางการจัดการความรู้ 5 ขั้นตอนของ Marquart เกิดการสร้างความรู้ใหม่ ได้แก่ วิธีการทำความสะอาดเส้นฝ้าย การเพิ่มคุณภาพของสีย้อม และการใช้วัสดุใหม่ในการย้อมสี และการค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านแม่คงชัยเพื่อมาพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอ และพัฒนาโลโก้และเรื่องเล่าเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และชุมชน และการจัดทำคู่มือเพื่อบันทึกภูมิปัญญาการย้อมผ้า และการทอผ้าของบ้านแม่คงชัย เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่ต่อไป

3. ผลลัพธ์ใหม่ที่พัฒนาขึ้น ได้แก่ ย้อมและเสื่อผ้าทอจากสีย้อมธรรมชาติที่มีลวดลายของแม่คงชัย ได้แก่ ลายปลา ลายใบขนุน ลายคลื่นน้ำ ลายไม้กางเขนและลายดอกเสี้ยว

คำสำคัญ: การจัดการความรู้; ผ้าทอกะเหรี่ยง; การย้อมสีธรรมชาติ; สตรีกะเหรี่ยง

Abstract

The purposes of this research were 1) study the knowledge of fabric dyeing and weaving among Karen women in Ban Mae Khong Sai, 2) manage the knowledge of natural dyeing and weaving among Karen women in Ban Mae Khong Sai, and 3) develop woven fabric products using natural dyes that reflect the community identity of Ban Mae Khong Sai through participatory methods. This participatory action research involved five Karen women selected through purposive sampling. Data collection methods included community context surveys, in-depth interviews, and participatory creative workshops using the Appreciation Influence Control (A-I-C) process.

The research findings are as follows:

1. The knowledge of fabric dyeing and weaving in Ban Mae Khong Sai is deeply embedded and traditionally passed from mothers to daughters. In the past, natural cotton dyes from locally sourced plants were used, but now chemical dyes are preferred for their convenience. The dyed cotton is used to make bags and clothing for personal use and sale.

2. Through Marquardt's five-step knowledge management approach, new knowledge was created. This includes methods for cleaning cotton fibers, enhancing dye quality, using new dyeing materials, identifying the community identity of Ban Mae Khong Sai to develop fabric patterns, and creating logo and story to add value to the products and community. Additionally, a manual was created to document the traditional knowledge of fabric dyeing and weaving for preservation and dissemination.

3. The newly developed products include bags and clothing made from natural dyed fabrics featuring patterns unique to Ban Mae Khong Sai, such as fish, jackfruit leaf, water wave, cross, and Siao flower patterns.

Keywords: Knowledge Management; Karen Weaving; Natural Dyes; Karen Women

1. บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ สะสม สังเกต ทดลองใช้ เป็นความคิด ความเชื่อและองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมอย่างเป็นธรรมชาติจนกลายเป็นประสบการณ์ที่มีการถ่ายทอด สืบต่อมาเป็นเวลานาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการสั่งสม สืบทอดและกลั่นกรองมาเป็นเวลานานจนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งก่อเกิดจากการปรับตัวภายในระบบนิเวศของท้องถิ่น ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความหลากหลายไปตามภูมิโนทัศน์ของภูมิภาคต่างๆ ซึ่งสะท้อนถึงโลกทัศน์หรือระบบวิธีคิดในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติให้สามารถดำรงชีวิตภายในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม (จิตรรัตน์ แผลงไพบรี และคณะ, 2565, หน้า 387-397)

“การย้อมผ้า ทอผ้า และการปักลายผ้าด้วยวัสดุธรรมชาติ” ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่งของสตรีชาติพันธุ์กะเหรี่ยง หรือ “ปกากะญอ” ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงของภาคเหนือและภาคกลางตามแนวชายแดนไทย-เมียนมาร์ ชาวกะเหรี่ยงมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาของตนเอง ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์และสอดคล้องกับธรรมชาติ สิ่งเหนือ

ธรรมชาติ และมนุษย์ด้วยกัน โดยคนกะเหรี่ยงนิยมใส่เสื้อผ้าฝ้ายทอมือมาแต่สมัยโบราณ ในอดีตคนกะเหรี่ยงจะปลูกฝ้ายและนำฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นด้ายแล้วย้อมด้วยสีจากธรรมชาติที่หาได้จากวัสดุในท้องถิ่น เช่น คราม ยอ เปลือกกุ่มผสมไพล และปูนกินหมาก ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งของคนกะเหรี่ยงและสร้างลวดลายด้วยการทอ การปักผ้าด้วยเส้นด้ายและลูกเดือย สตรีกะเหรี่ยงจะถ่ายทอดกระบวนการทอผ้าแก่บุตรสาวอายุ 12-15 ปี โดยเริ่มจากแบบง่ายๆ ฝึกฝนจนมีความชำนาญและสามารถออกแบบลวดลายได้ด้วยตนเอง และมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2560)

ในปัจจุบัน การดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนต่างๆ ต่างได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่ขยายวงกว้างขึ้น ชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เคยมีการสืบทอดภูมิปัญญาในการย้อมสีและทอผ้าฝ้ายได้เริ่มลดน้อยถอยลงและบางแห่งได้เลือนหายไปจากชุมชน การสวมใส่เสื้อผ้าแบบสมัยใหม่เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น เด็กรุ่นใหม่มีการเข้าสู่ระบบการศึกษาจากส่วนกลาง คนวัยแรงงานต้องอพยพไปทำงานที่อื่นเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้ขาดการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาการ

ทอผ้า (เกศศิริ วงศ์สองชั้น และคณะ, 2560; พระอธิการทวีศักดิ์ กิตติญาโณ (วรกิจเจริญวงศ์), 2561, หน้า 51-63) ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อรักษาคุณภาพพันธุ์ไม้หรือการสูญเสียพันธุ์ของพืชพรรณในชุมชนที่จำเป็นต้องใช้กระบวนการทอผ้า ส่งผลให้ในปัจจุบัน หลายชุมชนใช้วิธีการซื้อฝ้ายจากในเมืองมาย้อมด้วยสีเคมี หรือใช้ด้ายที่ย้อมด้วยสีเคมีแบบสำเร็จรูปมาใช้ในการทอซึ่งมีความสะดวกมากกว่า

บ้านแม่คองซ้าย หมู่ 1 ตำบลเมืองคอง อำเภอยางตลาด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอีกหนึ่งชุมชนกะเหรี่ยงที่มีวิถีการย้อมผ้า ทอผ้า และปักลวดลายตามแบบของตนเองเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและจำหน่ายบ้างตามโอกาส ในอดีต สตรีในชุมชนแห่งนี้ใช้เส้นใยธรรมชาติที่ย้อมด้วยสีจากพันธุ์ไม้ในชุมชนสำหรับการทอผ้า ซึ่งพวกเธอได้เรียนรู้วิธีการย้อมสีและการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษ แต่ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตด้วยการนำเส้นใยที่ย้อมสีสังเคราะห์ซึ่งซื้อมาจากนอกชุมชนมาใช้ในการทอผ้า ส่งผลให้การสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาการย้อมผ้า ทอผ้า ปักผ้าที่มีการส่งต่อจากบรรพบุรุษมายังชนรุ่นหลังนั้นเริ่มจะสูญหาย ชาวคนสืบทอดภายในชุมชนไม่มีการรวมกลุ่มสตรีที่ทอผ้าอย่างเป็นทางการ และไม่มีการจัดการความรู้และภูมิปัญญาดังกล่าวให้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อที่จะนำไปเป็นฐานข้อมูลให้สามารถค้นคว้าหรือพัฒนาต่อยอดได้ มีเพียงการถ่ายทอดจากการบอกเล่าและการลงมือปฏิบัติให้เห็นของคนรุ่นเก่าและคนรุ่นกลางเท่านั้น จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงเป็นที่มา

ของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ภูมิปัญญาการย้อมผ้า ทอผ้า และการจัดการความรู้และภูมิปัญญาของสตรีกะเหรี่ยงในชุมชนแม่คองซ้ายโดยการสกัดความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ให้กลายเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) (Nonaka and Takeuchi, 1995) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากสีย้อมธรรมชาติที่อยู่บนฐานของการมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้านเจ้าของภูมิปัญญาและนักวิจัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการย้อมผ้าและทอผ้าของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้าย
2. เพื่อจัดการความรู้ภูมิปัญญาการย้อมผ้าด้วยสีย้อมธรรมชาติและการทอผ้าของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้าย
3. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากสีย้อมธรรมชาติของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้ายบนฐานของอัตลักษณ์ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสำรวจสภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการอบรมเชิงปฏิบัติการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์หรือ A-I-C (Appreciation Influence Control) มีขอบเขตการดำเนินงาน

ครอบคลุมการศึกษากฎมัยปัญญาการย้อมผ้าและทอผ้าของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้าย เพื่อจัดการความรู้ และนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา คือ สตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้ายจำนวน 5 คนที่มาจากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ เป็นสมาชิกของชุมชนบ้านแม่คองซ้าย เป็นสตรีกะเหรี่ยงที่มีความรู้และทักษะในการย้อมผ้าและทอผ้าอยู่แล้ว มีความสนใจอยากต่อยอดความรู้เรื่องการย้อมผ้าและการทอผ้า และเป็นผู้ที่สามารถเข้าร่วมโครงการตลอดการวิจัยได้ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ได้มาจากการจัดเวทีแนะนำโครงการกับชุมชนก่อนที่จะเริ่มดำเนินโครงการ โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษากฎมัยปัญญาการย้อมผ้าและทอผ้าของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้ายการศึกษาในส่วนนี้ดำเนินการโดยการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสำรวจสภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นฐานของชุมชน ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี สภาพแวดล้อมในบริเวณชุมชน เพื่อร่วมกันค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชนที่จะนำมาปรับประยุกต์เป็นลายผ้าทอเฉพาะของบ้านแม่คองซ้าย สำหรับการศึกษาเรื่องกฎมัยปัญญาการย้อมผ้าทอผ้านั้นใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 5 คน และศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอกะเหรี่ยง

2. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติและการทอผ้าของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้ายการศึกษาในส่วนนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการอบรมเชิงปฏิบัติการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์หรือ A-I-C (Appreciation Influence Control) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 5 คน เพื่อเป็นการสร้างความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักกับวิทยากรผู้เชี่ยวชาญและนักวิจัย สำหรับวัตถุประสงค์ข้อนี้ได้ดำเนินการใน 2 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ขั้นการสร้างการยอมรับและชื่นชมผู้อื่น (Appreciation: A) เพื่อพูดคุยเรื่องสภาพปัจจุบันและปัญหาในการผลิตที่ผ่านมา และสอบถามความคาดหวังในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในอนาคต ขั้นที่ 2 ขั้นตอนการพัฒนาแนวทางที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ (Influence: I) เป็นการระดมความคิดอย่างสร้างสรรค์เกี่ยวกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทุกคนต้องการ รวมถึงเหตุผลและปัจจัยที่เป็นเหตุจูงใจให้เกิดความต้องการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามที่เสนอ (เปรียานูช อุทัยศรีม, พรนภา หอมสินธุ์ และรุ่งรัตน์ ศรีสุริยเวศน์, 2563, หน้า 10-18)

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากสีย้อมธรรมชาติของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้ายบนฐานของอัตลักษณ์ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมใช้วิธีการขั้นที่ 3 ของกระบวนการ A-I-C ได้แก่การควบคุมเพื่อให้เกิดความสำเร็จ (Control: C) ด้วยการวางแผนดำเนินการ ได้แก่ การออกแบบลายผ้า การทดลองทอผ้าตามลายใหม่ การผลิตผลิตภัณฑ์ต้นแบบ การออกแบบเรื่องเล่าของชุมชน (Storytelling) และโลโก้ (Logo) สินค้าผ้าทอของบ้านแม่คองซ้าย การ

ตั้งราคาสินค้า และการหาช่องทางการจัดจำหน่าย

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์และการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) และเข้ารหัสข้อมูล (Data Coding) ประเด็นที่สำคัญ เช่น วิธีการทอผ้า อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า ปัญหาที่พบในการย้อมผ้าและทอผ้า อัตลักษณ์ของชุมชน และตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูลด้วยการตรวจสอบร่วมกันของผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) (ศากุล ช่างไม้, 2555, หน้า 42-53) และนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ ลายผ้า โลโก้ และเรื่องเล่าของชุมชน จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากทุกขั้นตอนการวิจัยมาจัดทำเป็นรูปเล่มเอกสารคู่มือที่ประกอบด้วยข้อมูลและภาพถ่ายเกี่ยวกับภูมิปัญญาการย้อมสีธรรมชาติและการทอผ้าของชุมชนบ้านแม่คงช้าง เพื่อจัดเก็บเป็นความรู้ที่ชัดเจน

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงจากสีย้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษา บ้านแม่คงช้าง อำเภอเชิงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาภูมิปัญญาการย้อมผ้าและทอผ้าของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คงช้างเป็นขั้นตอนการแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition)

ตามกระบวนการจัดการความรู้ตามแนวคิดของ Marquardt (1996) ที่ประกอบด้วย 1) การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) 2) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) 3) การถ่ายโอนความรู้ (Knowledge Transfer) 4) การใช้ความรู้ (Knowledge Utilization) และ 5) การจัดเก็บความรู้และนำกลับมาใช้ใหม่ (Knowledge Storage and Retrieval) บ้านแม่คงช้างเป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยงในอำเภอเชิงดาวจังหวัดเชียงใหม่ที่มีประวัติความเป็นมา และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผืนป่ามากกว่า 300 ปี หมู่บ้านแห่งนี้มีธรรมชาติที่งดงาม มีความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า อีกทั้งยังมีวิถีชีวิตเรียบง่าย หมู่บ้านแม่คงช้างยังคงเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ยังมีการทอผ้าอยู่บ้าง แต่ลดน้อยลงมากในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ผู้หญิงมักทอผ้าเอาไว้ใช้ในชีวิตรประจำวัน หรือใช้ในงานพิธีสำคัญต่างๆ เช่น งานแต่งงานศพ หรือพิธีอื่นๆ และทอไว้จำหน่ายให้กับบุคคลภายนอกที่เข้ามาในบริเวณชุมชนบ้าง

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า การทอผ้าแต่ละผืนนั้นต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้าย โดยในอดีตชาวบ้านในชุมชนปลูกฝ้ายและนำฝ้ายที่เก็บนำมาปั่นเพื่อสร้างเป็นเส้นใยฝ้าย จากนั้นจึงนำไปย้อมกับวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น ย้อมกับเปลือกไม้ ดอกไม้ ใบไม้ ซึ่งได้สีที่ต่างกัน แต่ปัจจุบันการย้อมฝ้ายด้วยสีธรรมชาติไม่ค่อยได้รับความนิยมแล้ว เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลบอกว่าฝ้ายที่ย้อมด้วยสารเคมีหาซื้อได้ง่ายและให้สีที่สดใสมากกว่าด้วย

ในขั้นตอนของการย้อมสีธรรมชาติของบ้านแม่คงช้างนั้นจะนิยมใช้ทั้งส่วนใบ ลำต้น

เปลือก ดอก ราก ของพืชชนิดต่างๆ นำมาบด ทูบ หรือต้มเพื่อให้การสกัดสีจากวัตถุดิบนั้นได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งวัตถุดิบเหล่านั้นก็หาได้จากภายในบริเวณชุมชนนั่นเอง เติสสีของผ้า นั้นได้มาจากพืชแต่ละชนิด เช่น หากต้องการให้เส้นใยผ้ามีสีฟ้าก็จะใช้ ส่วนใบของต้น “ซินยา” หรือต้นหอม หรือหากต้องการเติสสีอื่นๆ ก็เลือกใช้ส่วนอื่นของพืชที่แตกต่างกันไป เช่น รากยอป่าให้สีแดง รากของต้น ปลูกชู ซึ่งเป็นพืชในท้องถิ่นให้สีเทาหรือสีดำ เป็นต้น

ขั้นตอนต่อมาคือการทอผ้า เมื่อผ่านกระบวนการการย้อมผ้าเพื่อสร้างสีสันและความสวยงามให้กับเส้นใยแล้ว ผู้ทอจะนำเส้นใยมาขึ้น โครง อุปกรณ์ขึ้นโครงผ้านั้นใช้ไม้ไผ่ขนาดต่างๆ มา เรียงและจัดวางในตำแหน่งที่เหมาะสมเพื่อให้เกิด ลวดลายที่ต้องการโดยมีอุปกรณ์ต่างๆ เช่น “ทาเบอะ” หรือไม้ขึ้นเส้นยืนที่เป็นตัวกำหนดความ กว้างและความยาวของผ้า “ตาทอลอ” คืออุปกรณ์ ขึ้นโครงผ้าทอ “ทะลุ” คือ อุปกรณ์ยึดเส้นด้ายของ ทาเบอะ และเมื่อนำเส้นใยผ้ามาขึ้นโครงแล้ว ผู้ทอจะถอดไม้ไผ่มายึดติดกับเครื่องทอหรือที่เอว ก็เอวนั้นจะทำจากไม้ไผ่ที่ทำได้ตามธรรมชาติ ส่วนของตัวยึดเอว หรือ “หย่อแขว” ของผู้ทอทำมา จากหนังวัวหรือหนังควายยาวประมาณ 1 เมตร เนื่องจากมีความเหนียว แข็งแรงและทนทาน ความ รู้และทักษะในการทอผ้านั้น ผู้ให้ข้อมูลเรียนรู้มา จากแม่หรือญาติผู้ใหญ่ของตนตั้งแต่วัยเด็ก หากแม่ ของพวกเธอไม่ได้ทอผ้า พวกเธอก็เรียนรู้จากญาติ ผู้หญิงเพื่อให้มีความรู้ในการทอผ้าติดตัวไว้ ส่วนใหญ่พวกเธอจะทอเสื้อและผ้าซิ่นสำหรับใส่เอง และทอเสืกับย่ามให้สามี

2. การดำเนินการจัดการความรู้ภูมิปัญญา การย้อมสีธรรมชาติและการทอผ้าของสตรี กะเหรี่ยงบ้านแม่คงซ้าย ผ่านการจัดกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการในหัวข้อการส่งเสริมเทคนิค การย้อมสีธรรมชาติและการออกแบบลวดลายผ้า ทอบนฐานอัตลักษณ์ของชุมชนด้วยกระบวนการมี ส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์หรือ A-I-C (Appreciation Influence Control) ได้ผลการวิจัย ดังนี้

ขั้น Appreciate คือ การสำรวจสภาพ ปัจจุบันและปัญหาในการย้อมสีธรรมชาติ พบว่า ปัญหาของการย้อมสีด้วยวิธีการที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูล หลักใช้นั้นคือปัญหาสีตก เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ไม่เคยทำความสะอาดผ้ายให้ดีก่อนย้อม และไม่ได้ ล้างสีของผ้ายหลังการย้อม ความคาดหวังที่กลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลักต้องการ คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ของชุมชนจากผ้าทอที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนแห่งนี้เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรแบบอินทรีย์ ในขั้นตอนนี้เกิดการสร้างความรู้ใหม่ (Knowledge Creation) โดยวิทยากร ความรู้ใหม่ที่กลุ่มผู้ให้ ข้อมูลได้รับการร่วมกิจกรรมนี้ได้แก่ 1) วิธีการ ทำความสะอาดผ้ายก่อนที่จะทำการย้อมเพื่อให้สีที่ ย้อมติดสนิทดี ไม่ตก เนื่องจากผ้ายที่ซื้อมานั้นมีไ ขมันและสิ่งสกปรกเคลือบอยู่ หากไม่ทำความสะอาด ให้ดีจะทำให้สีที่ย้อมนั้นไม่ซึมเข้าไปถึงแกนด้านใน ของเส้นใย วิธีการคือ ต้มผ้ายกับโซดาไฟเพกลัด โซดาแอช และโซเดียมซัลเฟต อย่างละ 1 ช้อนโต๊ะ ซึ่งทั้งหมดเป็นสารประกอบของสบู่และผงซักฟอก ที่ไม่เป็นอันตรายต่อผิวหนังของมนุษย์ และใช้ใน ปริมาณเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเพื่อช่วยทำความ

สะอาดเส้นฝ้าย ต้มทิ้งไว้ 30 นาทีจนเส้นฝ้ายมีความขาวขึ้น แต่วิธีการนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลไม่ค่อยเห็นด้วย เนื่องจากมองว่าเป็นการใช้สารเคมีและชาวบ้านไม่สะดวกในการหาซื้อสารดังกล่าว 2) วิธีการหั่นหรือสับให้วัสดุธรรมชาติที่ใช้ในการย้อมสีนั้นมีขนาดเล็กให้มากที่สุดแล้วนำไปใส่ในถุงผ้าขาวบางเพื่อให้สามารถสกัดสีของพืชออกมาได้มากที่สุด เพราะที่ผ่านมาชาวบ้านใช้วิธีการหั่นแบบหยาบๆ และไม่ได้ใส่รวมกันในถุงผ้าขาวบาง ทำให้เมื่อแช่รวมกับฝ้ายจะมีเศษวัสดุเหล่านี้ติดกับเส้นฝ้ายกระจายไปทั่ว ยากแก่การทำความสะอาด และ 3) การนำแก่นขนุนมาใช้ในการย้อมสี เนื่องจากวิทยากรเห็นว่าชาวบ้านนำไม้ขนุนมาทำเป็นฟืนสำหรับทำอาหาร แต่ผู้ให้ข้อมูลไม่เคยนำแก่นขนุนมาย้อมผ้า วิทยากรจึงแนะนำให้ผู้ให้ข้อมูลทดลองย้อมสีฝ้ายด้วยแก่นขนุน โดยนำแก่นขนุนมาสับให้เป็นชิ้นเล็กๆ ใส่ผ้าขาวบาง แล้วนำไปต้มกับเส้นฝ้าย ได้สีโทนเหลืองส้มออกมาเป็นที่น่าสนใจ

ขั้น Influence คือ การระดมความคิดอย่างสร้างสรรค์ กำหนดแนวทางและวิธีการที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักร่วมกันระดมความคิดเห็นถึงรูปแบบของผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ผลที่ได้รับคือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมองว่า การผลิตย้อมและเสื่อที่มาจากฝ้ายย้อมสีธรรมชาตินั้นสอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เป็นจิตวิญญาณของคนในชุมชน การขายสินค้าโดยมีการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนจะทำให้ผู้ซื้อมองเห็นถึงคุณค่านี้ ดังนั้น จึงเห็นด้วยที่จะมีการนำฝ้ายย้อมสีธรรมชาติมาทอเป็นย้อมและเสื่อสำหรับผู้หญิงและผู้ชาย แต่เพิ่มลวดลายที่บ่งบอกถึง

อัตลักษณ์ของชุมชนซึ่งจะทำให้คนภายนอกรู้จักชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยผู้วิจัยให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลนำเสนอสิ่งที่คิดว่าสามารถแสดงถึงอัตลักษณ์หรือตัวตนของชุมชนแม่กองซ้ายได้ สิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลเสนอมามีทั้งหมด 10 อย่าง ได้แก่ ปลาพลวงที่อยู่ในห้วยกองซ้าย ดอยหลวงเชียงดาว ดอกเสี้ยวขาว ดอกกุหลาบ พริกกะเหรี่ยง ไม้กางเขน คลื่นน้ำในลำห้วย เมล็ดกาแฟ ใบขนุน และดวงดาว ซึ่งทั้งหมดเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในชุมชนแห่งนี้ที่สะท้อนถึงธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมความเชื่อและวิถีการดำรงชีวิตของคนกะเหรี่ยงบ้านแม่กองซ้าย เหตุผลที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติของชุมชน เนื่องจากในหมู่บ้านมีการขายผลผลิตทางการเกษตรที่ปลูกแบบอินทรีย์อยู่แล้ว การขายผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากสีย้อมธรรมชาติแทนที่ผลิตภัณฑ์จากสีย้อมเคมีจะช่วยเน้นภาพลักษณ์ความเป็นชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของบ้านแม่กองซ้ายได้เป็นอย่างดี

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากสีย้อมธรรมชาติของสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่กองซ้ายบนฐานของอัตลักษณ์ชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ดำเนินการผ่านขั้นตอนที่ 3 ของกระบวนการ A-I-C ได้แก่ ขั้น Control คือ การวางแผนในการดำเนินการ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำความคิดเห็นของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน 10 อย่างมาทดลองร่างภาพขึ้นมาและนำไปลงโปรแกรมเอ็กเซลเพื่อออกแบบเป็นลายผ้า จากนั้นนำมาให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลพิจารณาว่ามีความเป็นไปได้ในการทอลายต่างๆ เหล่านี้ได้หรือไม่ หลังจากนั้นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลร่วมทดลองทอผ้าเป็น

ลวดลายใหม่ ผสมผสานกับลวดลายแบบเก่าที่ทอเป็นประจําอยู่แล้ว ลายที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถทอได้ ได้แก่ ลายคลื่นน้ำ ลายปลาพลวง ลายใบขนุน และลายไม้กางเขน ส่วนลายดอกเสี้ยว นั้น ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 ทดลองใช้วิธีการปักแทน ซึ่งเป็นสิ่งที่สตรีในหมู่บ้านนี้ไม่เคยทำมาก่อน ในกระบวนการทดลองทอผ้าเป็นลวดลายที่ออกแบบขึ้นใหม่นั้น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการขึ้นลายและการทอลายแบบใหม่โดยคนที่สามารถทำได้ก็ได้สาธิตให้คนอื่นๆ ดูด้วย เป็นการถ่ายโอนความรู้ (Knowledge Transfer) ซึ่งกันและกัน นอกจากการพัฒนาลายผ้าทอใหม่แล้ว ผู้วิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลยังได้ร่วมกันพัฒนาโลโก้ และเรื่องเล่าของผลิตภัณฑ์ผ้าทอชุมชนบ้านแม่คองซ้ายเพื่อใช้ในการสื่อสารกับผู้ซื้อด้วย เพราะที่ผ่านมาไม่เคยมีการนำเสนอเรื่องราวที่มาของผลิตภัณฑ์ให้กับลูกค้ามาก่อน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุคคลภายนอกที่เข้ามาทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน มีเพียงการนำผลิตภัณฑ์มาเสนอขายและแจ้งราคาเท่านั้น ผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่สตรีบ้านแม่คองซ้ายเคยจำหน่ายนั้นประกอบด้วย ย้อมและเสื่อที่ทำจากฝ้ายย้อมสีเคมี มีทั้งที่ทอขึ้นเองและรับจากที่อื่นมาจำหน่ายเป็นรายได้เสริม โดยหลังจากนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักมีแนวคิดที่จะนำผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติไปขายภายนอกชุมชนด้วยหากมีการจัดงานที่ชุมชนได้มีส่วนร่วม

การวิจัยครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนบ้านแม่คองซ้ายซึ่งมีชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่า และมีความต้องการสืบทอดภูมิปัญญาทอผ้าและย้อมผ้า ดังนั้น เมื่อ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้รับการส่งเสริมในเรื่องเทคนิคการย้อมสีธรรมชาติแล้ว จึงนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอของบ้านแม่คองซ้ายขึ้นมาให้เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากฝ้ายย้อมสีธรรมชาติที่มีลวดลายที่อยู่บนฐานอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นการใช้ความรู้ (Knowledge Utilization) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ขึ้นมาใหม่ที่อยู่บนฐานของอัตลักษณ์ชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการมีเรื่องเล่าที่บอกถึงความสัมพันธ์ของผู้ทอกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คุณค่าที่ผู้ซื้อจะได้รับจากการซื้อผลิตภัณฑ์ที่สนับสนุนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยง ทำให้สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชนและเป็นรายได้เสริมให้กับชาวบ้านได้อีกทางหนึ่ง นับเป็นการจัดการความรู้บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาความรู้ใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ (พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, 2565, หน้า 214-230)

หลังจากการสำรวจสภาพชุมชน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมเทคนิคการย้อมสีธรรมชาติ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากสีย้อมธรรมชาติแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาบันทึกและจัดทำในรูปแบบเอกสารคู่มือการจัดการความรู้ที่ประกอบด้วยข้อมูลและรูปภาพเกี่ยวกับบริบทชุมชน อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า วิธีการทอผ้า ลายผ้าทอที่พบในชุมชน รูปแบบการแต่งกายของคนในชุมชน วิธีการย้อมสีธรรมชาติแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมจากวิทยากร พันธุ์พืช

ที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งเป็นการนำความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) มาทำให้เป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ในรูปแบบของการทำเป็นเอกสารรูปเล่ม ซึ่งเป็นการจัดเก็บความรู้และนำกลับมาใช้ใหม่ (Knowledge Storage and Retrieval) ที่ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบของการเผยแพร่ให้กับเยาวชนในหมู่บ้านและคนภายนอกชุมชนได้

5. อภิปรายผลการวิจัย

สตรีกะเหรี่ยงมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาการย้อมผ้าและการทอผ้า เป็นบทบาทที่สะท้อนระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ, 2559) กล่าวคือ การย้อมผ้าและการทอผ้าเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ และต้องพึ่งพาอาศัยดินสายลม แสงแดดในการปลูกฝ้ายและการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ที่ใช้ในการย้อมสี ซึ่งชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อในเรื่องการรักษาป่าและรักษาน้ำอยู่แล้ว ประกอบกับบทบาททางเพศภาวะ (Gender) ที่วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดให้ผู้หญิงกะเหรี่ยงต้องทอผ้าเป็น เนื่องจากเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องทอผ้าให้ตนเอง สามี และลูก และใช้ในพิธีการต่างๆ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานแม่ฮ่องสอน, 2562) พบว่าสตรีกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้ายมีความรู้ในการนำพันธุ์ไม้ที่มีในท้องถิ่นมาทำเครื่องแต่งกาย เช่น ฝ้าย ใบและเปลือกของต้นเพกา ใบห้อม เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของชุดิมนต์ สะสอง (2565, หน้า 45-55) ที่พบว่า กะเหรี่ยงในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

นิยมนำฝ้าย ลูกเดือย ลูกตองกือ ใบสัก ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่มีในชุมชนมาทำเครื่องแต่งกายและประดับเครื่องแต่งกายเพื่อบูชาแม่ ความรู้เกี่ยวกับการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติและการทอผ้าของกะเหรี่ยงบ้านแม่คองซ้ายนั้นเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) กล่าวคือ เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวของผู้หญิงกะเหรี่ยงที่ได้รับการปลูกฝังมาและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น การแสวงหาความรู้ (Acquisition) เรื่องการย้อมผ้าและการทอผ้าของผู้ให้ข้อมูลนั้นใช้วิธีการสังเกต สอบถามจากผู้ใหญ่ และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานสามารถทำเป็น สอดคล้องกับงานวิจัยของอารดา พลอาษา (2560) ที่ระบุว่าองค์ความรู้เรื่องการทอผ้าไหมทางกระรอกได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาอันหลากหลายที่สั่งสม สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนานจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน เกิดการเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง แต่กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการย้อมผ้า ทอผ้าของบ้านแม่คองซ้ายนี้พบว่าเป็นรูปแบบของการถ่ายทอดภายในครอบครัวเท่านั้น แตกต่างจากข้อค้นพบของจิราพัทธ์ แก้วศรีทอง (2563, หน้า 69-81) ที่ศึกษาการจัดการและพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวนและพบว่า มีรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา 3 รูปแบบ คือ 1) การถ่ายทอดภายในครอบครัว 2) การถ่ายทอดภายในชุมชนทั้งแบบดั้งเดิมและในสถานศึกษา และ 3) การถ่ายทอดจากภายนอกชุมชน

ในงานวิจัยนี้มีการจัดทำเอกสารการจัดการความรู้เกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติและการทอผ้าเป็นการประมวลความรู้ในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติกาญจน์

จันท์ กาญจนะคูหะ และคณะ (2563, หน้า 1-12) ที่มีการทำคู่มือพร้อมตัวอย่างผลงาน ผลิตภัณฑ์ และวัสดุอุปกรณ์ของกลุ่มตัดเย็บผ้าในชุมชนร่วมใจ รักพัฒนา เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร ที่ได้จากการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาธุรกิจของกลุ่ม และสอดคล้องกับงานวิจัยของดวงรักษ์ จันแตง (2566, หน้า 209-226) ที่พบว่า การจะทำให้คนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญภูมิปัญญา ต้องมีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สืบทอดไปอย่างยั่งยืนและเป็นระบบ โดยการรวบรวม สร้างความรู้ จัดระเบียบ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน รวมถึงการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง

การนำสิ่งที่มิในหมู่บ้านมาพัฒนาเป็นลายผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน และเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเรื่องราวสะท้อนวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนกะเหรี่ยงและความใส่ใจในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในงานวิจัยนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพิเชษฐ์ จุลรอด และภาณุ ปิ่นทุกำพล (2565, หน้า 16-30) ที่ระบุว่า การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนควรเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ให้ดูมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน และสอดคล้องกับงานของพรต เสตสุวรรณ และคณะ (2563, หน้า 41-58) ที่นำรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือของชาวลัวะในภาคเหนือมาพัฒนาควบคู่กับการสร้างสรรค์ จะได้เป็นผลงานหัตถกรรมที่สร้างสรรค์ผ่านการคัดสรร เลือกใช้ ปรับใช้ และปรับเปลี่ยน

จนได้เป็นงานหัตถกรรมที่เป็นงานศาสตร์และงานศิลป์อันทรงคุณค่าทั้งในสังคมและเศรษฐกิจต่อไปในอนาคต

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงการพัฒนา

หน่วยงานในพื้นที่ เช่น พัฒนาชุมชน อำเภอเชียงดาว ควรเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ การออกแบบลวดลายอื่นๆ และผลิตภัณฑ์ผ้าทอในรูปแบบอื่นๆ เพิ่มขึ้น และพัฒนาการประชาสัมพันธ์สินค้าของชุมชนในช่องทางออนไลน์ของหน่วยงานเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมาชาวบ้านยังอาศัยการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เชิงรับ คือจำหน่ายได้เฉพาะเมื่อมีบุคคลภายนอกเข้าไปในชุมชนเท่านั้นหรือเมื่อมีโอกาสไปออกร้านจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์นอกสถานที่เท่านั้น

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดการความรู้ในชุมชนชาติพันธุ์อื่นๆ และนำผลของการจัดการความรู้ไปพัฒนาผลิตภัณฑ์จากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ เพื่อสร้างคุณค่าและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนท้องถิ่นต่อไป ตลอดจนมีการจัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ผลการวิจัยในครั้งนี้ทำให้เกิด KMPBE Model ที่เกิดจากนำกระบวนการจัดการความรู้

ของ Marquart (1996) มาใช้ (Knowledge Management) และนำความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ย้อมและเสื้อผ้าทอ ย้อมสีธรรมชาติที่เพิ่มคุณค่าด้วยลวดลายใหม่ โลโก้ และเรื่องเล่าของชุมชนที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน (Product) ซึ่งสามารถสร้างรายได้เสริมและการ

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Benefit) และสร้างความภาคภูมิใจให้กับพวกเขาในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอด ภูมิปัญญาการย้อมผ้าและทอผ้ากะเหรี่ยงให้กับคนรุ่นต่อไปอีกด้วย (Empowerment) รายละเอียด ดังภาพที่ 1

KMPBE Model

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานแม่ฮ่องสอน. (2562). *ผ้าทอกะเหรี่ยง*. เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/TATHGN/photos/a.2074834202635547/2074834325968868/?type=3>

- กิตติกาญจน์ กาญจนะคุหะ และคณะ. (2563). การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาธุรกิจกลุ่มตัดเย็บผ้าในชุมชนร่วมใจรักพัฒนา ซอยประชาร่วมใจ 66 แขวงทรายกองดินใต้ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 15(54), 1-12.
- เกศศิริ วงศ์สองชั้น และคณะ. (2560). การปรับตัวทางวัฒนธรรมในโลกสมัยใหม่ของชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตก ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร. *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร*, 22 ธันวาคม 2560, (หน้า 43-58). กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง. (2563). การจัดการและพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยงสู่วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดแพร่: กรณีการทำผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวน. *วารสารพัฒนาสังคม*, 22(1), 69-81.
- ชุตินันต์ สะสอง. (2565). การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายในวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจังหวัดแม่ฮ่องสอน. *วารสารวิชาการธรรมศาสตร์*, 22(2), 45-55.
- ดวงรักษ์ จันแดง. (2566). การจัดการความรู้การทอผ้าชิ้นน้ำอ่าง จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 15(1), 209-226.
- ธิดารัตน์ แผลงไพบรี และคณะ. (2565). ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าที่สังคมละเลย. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 8(8), 387-397.
- ปรียานุช อุทัยศรีมี, พรณภาพ หอมสินธุ์ และรุ่งรัตน์ ศรีสุริยเวศน์. (2563). ผลของกระบวนการระดมพลังสร้างสรรค์ชุมชนต่อทัศนคติและความตั้งใจในการไม่สูบบุหรี่ของวัยรุ่นชายในสถานสงเคราะห์. *วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ*, 43(1), 10-18.
- พรต เสตสุวรรณ และคณะ. (2563). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมผ้าฝ้ายหม้อห้อมของชาวลัวะในภาคเหนือของประเทศไทย. *วารสารนวัตกรรมและการจัดการ*, 5(1), 41-58.
- พระครูปลัดสวพัฒน์พุทธิคุณ (สุเทพ ดีเยี่ยม). (2565). การจัดการความรู้บนฐานชุมชนในการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 11(1), 214-230.
- พระอธิการทวีศักดิ์ กิตติญาโณ (วรกิจเจริญวงศ์). (2561). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. *วารสารปัญญา*, 25(1), 51-63.
- พิเชษฐ์ จุลรอด และภาณุ ปิณฑุกาพล. (2565). กระบวนการผลิตและการจัดการความรู้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ร่มบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 28(2), 16-30.
- ยศ สันตสมบัติ. (2559). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 4 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศากุล ช่างไม้. (2555). การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. *วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน*, 18(1), 42-53.

- สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้. (2560). งานปักกลูกเดียว ภูมิปัญญาบนผ้าทอกะเหรี่ยง. เข้าถึงได้จาก <http://www.okmd.or.th/upload/pdf/2560/KC/Embroidery.pdf>
- อารดา พลอาษา. (2560). การทอผ้าไหมทางกระรอกคู่ตีนแดง อำเภอนาโพธิ์และอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- Marquart, M. J. (1996). *Building the Learning Organization: A Systems Approach to Quantum Improvement and Global Success*. New York: McGraw-Hill.
- Nonaka, I. and Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. New York: Oxford University Press.